

חברים יקרים,

השבת היא "שבת שירה", פרשת השבוע היא בשלח, בשיאה שירת הים, וההפטרה היא שירת הניצחון של דבורה.

הפרשה כל כך אדירה ונשגבת, כל כך הרבה מקצבי שירה יש בה - מהחרטה של פרעה על ששחרר את בני ישראל, דרך המרדף אחריהם במדבר מצרים, דרך הדרמה על גדות ים סוף, החצייה הפלאית וטביעת הצבא המצרי כלו בים, דרך המתקת המים במדבר הצחיח, דרך הופעתו של המן הפלאי, ועד למלחמה הנצחית והבלתי נשכחת בעמלק.

והכל שר ומתרונו, והכל דורש ומתחנן להרחבה, לביאור ולהנצחה.

אבל לא השבוע. כי השבוע, מכל הדברים האפשריים, קוראים אלינו דווקא עצמותיו של יוסף מקרקעית היאור! מסתבר שגם לעצמות יבשות יש שירה משלהם!

בזמן שבני ישראל אורזים בחיפזון את חפציהם, אופים בצק שטרם הספיק לתפוח ו"משאילים" משכניהם כלי כסף וזהב, הולך משה אל שפת היאור ומזמן את ארונו של יוסף ממקום קבורתו במימי הנילוס.

(שמות י"ג, י"ט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׂבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, פְּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם.

סיפור העלאת עצמות יוסף הוא מאוד מוזר, והוא בדרך כלל הולך לאיבוד במתח האדיר ובדרמה הגדולה של יציאת מצרים: מה פתאום לאסוף את עצמותיו של יוסף? ומדוע להיטלטל עם ארון הקבורה שלו ארבעים שנה במדבר? בעוד כמה חודשים הם הרי יקבלו ארון נוסף, את ארון הברית, ארון שכל כלי חיים. אז בשביל מה לנו ארון מתים? זאת ועוד, מה באשר לשאר בני יעקב? מדוע אותם לא נשאו בני ישראל עמם - כל שבט והאב המייסד שלו?

חזקוני (שם קיצור לרבי חזקיה בן מנוח, שחי במאה ה-13 לספירה) מציע, שיוסף דרש מאחיו ש"משכם גנבתוני... לשכם החזירוני!". כלומר, חטפתם וגנבתם אותי משכם, השיבו אותי לשכם. ואכן, קברו של יוסף, על פי התורה, נמצא ממש ליד המקום שממנו הוא נחטף!

זהו פירוש מקסים, שיעור נפלא בסגירת מעגלים. זו דרך נהדרת להניח/לקבור (במובן הטוב, הסוגר) רגשות של שנאה וכעס.

זאת ועוד, מי שחוה נטישה, יהיה רגיש מאוד לנטישות עתידיות. יוסף מבקש שלא ינטשו אותו בשנית. משה ברגישותו מכבד את בקשתו האחרונה של דודו: "יוסף, אנחנו לא הולכים בלעדיך! בוא איתנו, יותר לא ינטשו אותך".

יוסף שרלב את ההבטחה שייקחו את עצמותיו עם הנבואה על הגאולה שבוא תבוא: (בראשית נ', כ"ד-כ"ו) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פִּקְדוּ אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב. וַיֵּשְׁבַע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פִּקְדוּ אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלֵתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה. וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָיִם וַיִּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּשֶׂם בְּאֵרוֹן בְּמִצְרַיִם. משה, מאתיים ועשר שנים מאוחר יותר, מזדרז לקיים את ההבטחה ולממש את הנבואה. משה שמע מן הסתם, אגדות על נבואותיו וחלומותיו של הדוד הוא, וכיצד - על אפם ועל חמתם של אחיו הגדולים - כל החלומות התממשו. לכן לא נבון יהיה להתעלם מנבואתו האחרונה של בעל החלומות הזה, ובוודאי כדאי להקפיד על מימוש שבועה שהוא השביע אותם...

סיבה אפשרית נוספת לנשיאת עצמותיו של יוסף היא, שבניגוד לשאר האחים, אין שבט יוסף וגם לא עתיד להיות נחלת יוסף, אז שלכל הפחות יהיה קבר! אמנם, שני בניו של יוסף - מנשה ואפרים - זכו לשבטים ולנחלות שיישאו את שמם, אבל לא יוסף. את עצמותיהם של בניו האחרים של יעקב אולי לא לקחו עמם, הם הונצחו על גבי הנחלות שנשאו את שמם, ולכן ממילא "הועלו" ארצה.

ובכלל, בני ישראל מסיימים השבוע את פרק מצרים בחייהם. ומי ש"חתום" על הפרק הזה הוא ללא ספק יוסף. הוא אמנם הורד למצרים בעל כורחו, אבל הוא זה שלחץ על אחיו לרדת סופית מארץ האבות ולהשתקע עמוק עמוק בסיר הבשר. הוא יכל היה לזון אותם מרחוק, לשלוח אליהם מדי כמה חודשים "חבילות מזון מהדוד מאמריקה". אבל לא, הוא פיתה את אביו ואת אחיו לנטוש את ארצם מוכת הבצורת ולהצטרף אליו אל ארץ השפע והאפשרויות הבלתי מוגבלות. לכן, כדאי מאוד להעלות את עצמותיו ארצה, שמא קברו ומורשתו יהוו מוקד משיכה לירידה עתידית מצרימה!

חשוב לשים לב: לא אלוהים מבקש לשאת את עצמות יוסף. לא אלוהים ביקש לקבור את יעקב בארץ אבותיו. אובססיית הקבר היא של האדם, לא של אלוהים. אלוהים לא מתעסק בעצמות. לראייה, משה רבנו: הוא לא דרש שיקברו אותו בארץ. הוא בכלל לא דרש קבר! האדם, מסתבר, ולא אלוהים, הוא השם על כתפי צאצאיו דרישות ומטענים חורגים וכבדים.

יעקב כנראה רצה לייצר באמצעות קברו חוט מקשר עבור בניו ונכדיו אל ארץ אבותם, מעין מגדלור, שיזכיר להם תמיד מאין באו ולאן הם עתידים לשוב, גם אם ישתקעו במצרים שנים רבות.

אבל מה יוסף רצה??? מדוע יוסף הטיל את המעמסה הזו על בני ישראל?

אנחנו לא יודעים. אבל התמונה הזו - של עם הנושא על כתפיו שני ארונות, ארון מתים וארון של ברית חיים - מבקש התייחסות.

ארון הברית הוא ארון החיים. הוא נושא בתוכו את מצוותיו של אלוהי השמים, אלוהי ארבע הרוחות, אלוהי החירות. הארון של יוסף נושא בתוכו את האדם הדואג, החושב, המתכנן, השקול, האחראי. יוסף משחר ילדותו דאג למשפחתו. החלומות שהוא חלם כילד, השליחויות שלו מטעם אביו לרעות את אחיו בצאן - ואפילו העובדה שנהג להביא את דיבתם רעה אל אביהם - והדאגה הטוטלית שלו לרווחת משפחתו במצרים, כל אלו הם ראייה לתודעת התפקיד המשמעותי של יוסף כמבוגר האחראי.

יוסף, אם כן, הוא סמל האחריות, כי השפע שהוא מכיר איננו אינסופי. הוא מוגבל. יוסף הביא ברכה בכל מקום שאליו הלך, בכך שהיה איש מתוכנן, אחראי ושקול. יוסף ממש לא הופתע כשבני ישראל הגיעו למצרים לשבור שבר. הרבה אחריות וערבות הדדית בין האחים לא הייתה שם. בני ישראל היו

רועי צאן טיפוסיים - חופשיים ונעים עם הרוח. הם נשאו בגאווה רבה את מורשת אבותיהם, אברהם, יצחק ויעקב. יוסף, לעומתם, מעולם לא היה רועה צאן! אם כבר, הוא היה רועה בני אדם, ולימים היה למנהלם של כל עובדי האדמה במצריים והפך לבעל האדמות הגדול ביותר. לא במקרה החלומות שלו, כילד, עסקו באלומות אסופות יפה יפה בשדה, ולא בכבשים מקפצות...

מה ההבדל, אתם בוודאי שואלים (בצדק) בין רועי צאן לעובדי אדמה?

ובכן, המתח הזה הוא כל התורה על רגל אחת! רועי הצאן שמים את יהבם בה' - אלוהי "השמים", אלוהי הרוחות והחירות. יוסף שם את יהבו בתכנון טוב ומוקפד ובהרבה אחריות אישית! האלוהים של יוסף מבקש מהאדם להיות שקול ומתוכנן. עבור רועי הצאן העבריים, אין מה לתכנן, אין למה לחסוף. ה' הוא המקור הבלעדי של השפע המוחלט. "יהיה בסדר!". יוסף, מן הסתם, לא סבל את חוסר האחריות המשוועת הזו של אחיו, רועי הצאן. הוא הטיח זאת בפניהם בדרכים שונות. הוא אפילו סיפר לעצמו ולאחיו שאלוהים היה זה שדאג להוריד אותו למצרים כחלוץ לפני המחנה, במטרה לארגן שם תשתית תזונתית לאחיו לכשתבוא הבצורת. אלוהים עצמו מעולם לא אמר זאת! לכן, על ערש דווי, יוסף, שעדיין היה חרד לשלום אחיו ומשפחתו, משביע אותם, שכאשר יפקוד אותם שוב אלוהי "השמים" ההוא - נו, זה שמבקש מהאדם שיצא לחירות - שדורש מהם לצאת מסיר הבשר שהוא ארגן להם כל כך יפה, שלא ישכחו לקחת עמם את המבוגר האחראי... לא עצמותיו חשובות, אלא עצמיותו, מהותו: סדר, תכנון ואחריות. יוסף לא בטח עד הסוף באלוהי "השמים" והחירות של העבריים - זה שלפעמים סוגר את ברזי השפע ולא טורח להסביר מדוע.

ולכן, לא ה' - אלוהי "השמים", הרוחות, האמון המוחלט והחירות - דורש שמשה ייקח את עצמות יוסף. כאמור, לה' ההוא עצמות יוסף ממש לא חשובות! זו הייתה דרישתו של יוסף. אבל הוא עשה את זה מתוך אהבה, חמלה ודאגה למשפחתו הלא-אחראית, וכמובן, גם לרווחת הדורות הבאים.

שני ארונות על כתפיו. ארון החיים, שבו התורה העמוקה של העם העברי, הדורשת אמון מוחלט והתמסרות מוחלטת לחסדי ה'. "אם ירצה ה'", אומר האדם המאמין. כי אם לא, כל תכניות הפנסיה והחיסכון לא יעזרו. הארון הראשון הוא ארונו של רועי הצאן.

והארון השני, הארון של יוסף החרד, ובו תורת התכנון והמחשבה לעתיד. זהו ארון האחריות. הארון השני הוא ארונו של רועי בני האדם.

השבת הזאת נקראת, כאמור, "שבת שירה", בגלל שירת הים ושירת דבורה. השנה גם ט"ו בשבט חל בשבת.

שירה גדולה, אם כן, מסתתרת בשבת שלפנינו. שירה הרמונית בשני קולות לפחות. שירה של רועים - רועי צאן ורועי בני אדם.

כשיעקב אבינו שמע שיחנו במצרים איש אחראי שדאג למחסני מזון לעת הבצורת, הוא שלח אליו את בניו הרועים כדי שיביאו משם קצת שבר. הוא צייד אותם בכסף כמובן, אבל בעיקר ב"זמרת הארץ" (כלומר, פירות הארץ). רש"י פירש ש"זמרת", לשון שירה. יעקב, אם כן, שלח עם בניו את שירת הארץ בכליהם. במפגש הטעון והמרגש בין האיש האחראי ההוא - יוסף - לאחיו - הרועים החופשיים - התנגנה ברקע שירת הארץ, שירה שכל כלה געגועים.

שלושת אלפים שנים מאוחר יותר העלה רבי נחמן את מילות השיר ההוא על הכתב, ומאתיים שנים מאוחר יותר "שחזרה" את הלחן שלו נעמי שמר...

השירה לא השתנתה הרבה מאז:

דע לך שכל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד משלו.
דע לך, שכל עשב ועשב, יש לו שירה מיוחדת משלו.
ומשירת העשבים, נעשה ניגון של רועה.

וכך נישאו להן שתי תפיסות עולם בשני ארונות: באחד חירות ובשני אחריות, באחד אמונה בשני תכנון, באחד איש העשבים והאדמה בשני רועי הצאן.

שני ארונות

מסע אחד

משא אחד

ושירה אחת:

השירה של רועי העשבים.

שבת שלום וט"ו בשבט שמח.

אלישע